

Un „ideolog” junimist: A. Lambrior

Destinul lui Alexandru Lambrior (1845–1883), deși fulgurant, se înscrie în galeria întemeietorilor de școală. Va fi coleg de generație, la Liceul Național din Iași, cu G. Panu, Calistrat Hogaș și C. Dimitrescu-Iași. Din 1867, se înscrie, ca bursier al statului, la Facultatea de Litere din Iași, unde devine discipolul lui Titu Maiorescu. Concomitent, este angajat, din 1868, ca „pedagog repetitor” și apoi ca „pedagog suplinte pentru cursurile de ramul literar” la liceul ieșean. Din 1869, este numit profesor de istorie la liceul din Botoșani, în 1872, la Liceul Militar din Iași, iar în 1874 revine la catedra de istorie a Liceului Național. Membru activ și teoretician al „Junimii”, conferențiază în cadrul „prelecțiunilor populare” și este prezent cu articole, încă din 1873, în paginile „Convorbirilor literare”. Va fi unul dintre cei trei bursieri, alături de G. Panu și G. Dem. Teodorescu, pe care Titu Maiorescu, în calitate de ministru, îi trimite, în 1875, la Paris. Aici audiază cursurile de lingvistică ale lui Michel Bréal, Gaston Paris și Arsène Darmesteter, se înscrie la l'École Pratique des Hautes Études și colaborează la revista „Romania”. Se întoarce în țară în 1878 și își continuă activitatea didactică la Liceul Militar și apoi la Liceul Național din Iași. În 1879, suplinește Catedra de limba română în comparație cu celelalte limbi romanice de la Universitatea din Iași, iar în anul următor susține aici o serie de „lecțiuni” intitulate *Din istoria limbii române*.

Format la școala neogramatică, A. Lambrior este considerat, pe drept cuvânt, creatorul lingvisticii diacronice românești și, în același timp, un „întemeietor al științei filologice”¹⁵⁵. Folcloristica a constituit, de asemenea, terenul in-

¹⁵⁵ C. Săteanu, *Figuri din „Junimea”*, București, Editura „Bucovina”, 1936, p. 267.

vestigațiilor sale predilecte, el fiind preocupat de ideea alcătuirii unui corpus cât mai complet al creațiilor populare. Biografia intelectuală a junimistului ieșean pare să stea sub spectrul unei dihotomii, a unei dualități pe care o purta în ființa sa lăuntrică, în el încăpând, de fapt, după cum susținea I. Șiadbei, „doi oameni: unul romantic, cu privirea îndreptată înspre trecut, iubitor al realităților noastre naționale; altul pozitiv și rece, care cercetează adevărul în afară de orice considerații, care privește schimbările limbii ca fenomene naturale, ale căror rosturi căuta să le prindă în cadrul unor legi generale. Cele două aspecte sunt succesive în ordine cronologică”¹⁵⁶. Continua pendulare între patosul demonstrației, cu efuziuni pamfletare, și rigoarea analizelor aplicate, ceci, pe care le desfășura metodic, vin să-i definească în egală măsură personalitatea.

Prima contribuție filologică mai importantă o va publica în „Convorbiri literare”, nr. 9, din 1873, cu titlul *Limba română veche și nouă (Tălmăcirea românească a scrierilor lui Oxenstiern)*¹⁵⁷. Nu întâmplător, lucrarea va fi menționată de Maiorescu în *addenda* la studiul său *Direcția nouă în poezia și proza română*, fiind apoi inclusă de Eugen Lovinescu în *Antologia ideologiei junimiste*, publicată în 1942. Textul lui Lambrior reflectă, în esență, câteva dintre orientările criticismului junimist în privința chestiunilor de limbă. Comentariile sale sunt axate în jurul a patru manuscrise ale traducerii *Cugetărilor* lui Oxenstiern, copiate în Moldova între anii 1781–1807. Autorul observă modul în care această scriere, „un fel de filosofie practică, morală”, corespundea spiritului critic al publicului de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Pe marginea unui exemplar, un cititor își arăta interesul de a afla „multe ce-mi sânt trebuitoare la a mea petrecere”, în altă parte, însă, un altul era mai sceptic în aprecierea lecturii, care a fost „numai pentru o zăbavă, iar nu

¹⁵⁶ I. Șiadbei, *Alexandru Lambrior*, în „Viața românească”, XV, 1923, nr. 6, p. 407.

¹⁵⁷ A. Lambrior, *Studii de lingvistică și folcloristică*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Nuță, Iași, Editura Junimea, 1976, p. 3–16.

spre un folos”¹⁵⁸. Însemnătatea scrierilor lui Oxenstiern constă, potrivit lui Lambrior, atât în înrâurirea pe care ar fi putut-o avea asupra generației din epoca difuzării lor, cât și în limba pe care o promovau. El este încântat de acuratețea limbii pe care au utilizat-o traducătorii, o limbă populară vorbită care tindea către „o dezvălire firească pentru a îndeplini cererile nouă ale gândirii”¹⁵⁹. În schimb, respinge de pe o platformă conservatoare tendințele de „alungare” din limbă a cuvintelor vechi și de impunere a unor termeni noi, care „nu pot intra niciodată în acea legătură armonică cu restul limbei”¹⁶⁰. Prin paralela plastică pe care o face cu „individualitatea intimă a cristalului”, el își însușește, în fond, „conceptul organicist al limbii”, după expresia lui Tudor Vianu¹⁶¹, înțelegând că evoluția unui cuvânt nu este un fenomen izolat, ci are loc în strânsă conexiune cu fizionomia limbii de la un moment dat. Lambrior își va nuanța, ulterior, într-o notă mai extinsă din *Introducerea la Cartea de citire*, punctul de vedere referitor la adoptarea neologismelor în limbă.

Aceleași idei sunt dezbătute, pe linia militantismului junimist, și în articolul *Limba cronicarilor și limba de astăzi la români*, publicat tot în „Convorbiri literare”, nr. 3, din 1874¹⁶². Filologul manifestă aceeași predilecție pentru limba vechilor cronici, care exprimă „graiul românesc, în curgerea lui, pe acea vreme”. Stilul cronicarilor nu era, după părerea sa, tributatar unor modele retorice străine, nici nu se datora unei intenționalități artistice imanente. Cu toate acestea, frazele lui Miron Costin, de pildă, aveau o anumită fluentă „de la sine, după legile oricărei minți în care gândirea are curs firesc și nesilit”. Prin această analogie, autorul nu scapă

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 6.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 14.

¹⁶¹ Tudor Vianu, *Scriitori români*, ediție îngrijită de Corneliu Botez, antologie de Pompiliu Marcea, vol. II, București, Editura Minerva, 1970, p. 129.

¹⁶² A. Lambrior, *op. cit.*, p. 17–19.

prilejul de a reaminti că singura cale pentru viabilitatea limbii literare este restabilirea legăturii cu limba vorbită populară. El este totuși conștient, într-un alt articol, că limba „poporană” trebuie să fie curățată de „provințialisme”. Dar intransigența sa față de „beția de cuvinte”, pe care o incriminase tot atunci și mentorul său, Titu Maiorescu, în studiile sale de „patologie literară”, ia tonuri la fel de categorice și prin pana discipolului: „Cei mai nenorociți însă dintre toți poezii și literații sunt acei care întrebuințează neologismele fără ca acestea să-i poată duce la vreo fântână literară”¹⁶³.

Opiniile lui Lambrior în legătură cu începuturile scrisului în limba română sunt puse în circulație și în alte lucrări. Este printre primii savanți români care a admis faptul că s-a scris în limba autohtonă și înainte de 1500. Într-un studiu mai amplu publicat în „Convorbiri literare”, din 1881, el va afirma, în mod argumentat, că „românii au scris în toate timpurile limba lor și că, până la primirea liturghiei și limbii slave în biserica lor, au scris cu litere latine”¹⁶⁴. Supozițiile pe care le face privind vechimea tradiției literare românești vor fi îmbrățișate, în perioada următoare, de A.D. Xenopol și Alexandru Rosetti. În același articol, intitulat *Îndreptariu*, va aborda, în spirit pozitivist, și alte aspecte ale grafiei chirilice românești, pe baza unor exemple excerptate din documente și din tipărituri vechi românești, într-o demonstrație convingătoare în favoarea sistemului ortografic fonetic. Nu pot fi trecute cu vederea nici teoriile sale despre originea limbii române literare. El este printre primii filologi care îi conferă, fără rezerve, lui Coresi un rol precumpănitor în dezvoltarea românei literare. Această supralicitare a contribuției tipăriturilor coresiene, ca și a *Bibliei* din 1688, este asumată, mai întâi, în „Convorbiri literare”, nr. 2, din 1880, unde, vorbind despre „chestiunea ortografică”, Lambrior face o paralelă între graiul muntean și dialectul din Paris și Île-de-France, în jurul căruia s-a polarizat procesul de unificare a limbii

¹⁶³ *Ibidem*, p. 169.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 43.

franceze¹⁶⁵. În anul următor, în „Romania”, el revine asupra subiectului și susține că limba primelor traduceri religioase făcute în Transilvania a exercitat o influență puternică asupra a tot ceea ce s-a scris în Moldova și Muntenia, celelalte graiuri „stingându-se” în fața acestei limbi literare: „C'est cette langue des livres religieux imprimés à Brașov, qui jouant le rôle de langue littéraire, a maintenu l'unité de roumain: les différents parlers populaires se sont presque éteints devant elle”¹⁶⁶. Această opinie, împărtășită apoi și de N. Iorga, O. Densusianu, Al. Rosetti sau P.P. Panaitescu, a devenit, pentru mai multe decenii, un loc comun al filologiei românești, lui I. Gheție revenindu-i meritul de a o reevalua critic și de a stabili baza dialectală a românei literare¹⁶⁷.

Opera filologică de căpătâi a lui Lambrior o reprezintă culegerea de texte publicată în 1882, care va cunoaște încă două ediții postume (ultima cu un adaus de Gh. Ghibănescu), având un titlu simplu și sugestiv: *Carte de citire*¹⁶⁸. Este considerată, pe bună dreptate, cea mai populară crestomație de texte vechi românești, a treia în istoria disciplinei, după cele ale lui T. Cipariu și B.P. Hasdeu, pe care, de altfel, le și fructifică parțial. Autorul enunță în prefață dezideratul didactic și, în subsidiar, cel estetic, pe care și le propune, convins că „mult mai bine se va învăța adevărata limbă românească citind și recitind bucăți bine scrise, decât învățând la regule stilistice pe de-a rostul”¹⁶⁹. Introducerea amplă care precedă culegerea constituie un adevărat compendiu de istorie a limbii române, o analiză riguroasă asupra evoluției

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 34.

¹⁶⁶ *Essai de phonétique roumaine*, în „Romania”, X, 1881, n° 39, p. 361.

¹⁶⁷ Vezi Ion Gheție, *Introducere în studiul limbii române literare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 102–114.

¹⁶⁸ *Carte de citire (Bucăți scrise cu litere chirilice în deosebire veacuri)*. Cu o introducere asupra limbei românești, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1882; ediția a II-a, Iași, 1890; ediția a III-a, cu adaus de texte din *Psaltirea Scheiană*, din *Codicele Voronețean* și 5 documente în original de Gh. Ghibănescu, Iași, 1893 (pe copertă: 1894).

¹⁶⁹ *Carte de citire*, 1882, p. [2].

fenomenelor fonetice și morfologice, din perspectiva metodei comparativ-istorice, cu exemplificări din textele vechi, completată de o prezentare succintă a grafiei chirilice. Textele antologate, dispuse cronologic și pe genuri, datează din secolul al XVI-lea și până la începutul secolului al XIX-lea, fiind reproduse cu caractere chirilice, cu excepția versiunii *Tatălui nostru* a lui Luca Stroici, scris cu litere latine. Ele sunt localizate și date, la nivelul cunoștințelor din epocă, fiind precedate de scurte comentarii asupra grafiei și a limbii textului. Însuși filologul recunoștea limitele documentării sale, notițele redactate ulterior, în care sunt adăugate noi date biografice ale autorilor vechi, urmând să fie publicate postum în „Contemporanul”, nr. 3, din 1889.

Chiar dacă scrierile sale au, în multe privințe, semnificația unui pionierat, posteritatea lui Lambrior rămâne, într-un fel, sub verdictul lui G. Călinescu: „Restrânsa sa operă filologică se amintește cu venerație, dar nu se consultă niciodată”¹⁷⁰. Într-adevăr, destinul nu i-a fost deloc favorabil, iar umbra anonimului pare să-i fi acoperit cu totul numele, de o sonoritate aparte. Însă figura filologului este mereu asociată, păstrând proporțiile, cu aceea a lui Eminescu și a lui Creangă, așa cum i-a evocat, cu vervă memorialistică, G. Panu, cronicarul Junimii: „Pe un fond comun cu al lui Creangă, el se ridică prin inteligența și cultura sa la înălțimea omului de știință care își iubește profesiunea, dar mai ales materialul asupra căruia experimentează. Lambrior a iubit mult specialitatea sa, filologia, dar a iubit-o în mare parte și fiindcă îi dădea ocazie zilnică de a se ocupa de trecutul aceluia popor, de limba populară în care găsea formele cele mai curate, de limba actuală, pe care o diseca cu cruzime, voind să triumfeze în contra curentelor nesănătoase. Avea și el puțină imaginație, în felul lui Eminescu (...), se entuziasma lesne, pleca iute pe o cale, dar, fiindcă spiritul său era disciplinat de la natură și prin studii

¹⁷⁰ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. cit., p. 440.

căpătase disciplina științifică, el știa să se oprească la timp; pe când Eminescu se afunda tot mai mult în închipuirile fan-teziei sale. Din această corelație și afinitate între acești trei oameni s-a stabilit îndată legătura între ei”¹⁷¹. A fost, oare, această comuniune spirituală una conjuncturală, întâmplătoare, sau purta ea semnele atracției inefabile dintre cei aleși?

¹⁷¹ G. Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, vol. I, București, Editura Remus Cioflec, 1942, p. 155.